

ÚJ TANTERVEINKRŐL

DR. BÉKEFI IRÉN-DR. SIKÓ ÁGNES
Pécs

A szaktantárgyi olvasás helyzete és feladatai

Az 1978-as Nevelés és Oktatás Tervének cél- és feladatrendszere minden szaktárgy területén magába foglalja az önálló ismeretszerzés igényét és szükségességét. A tanterv feladatainak teljesítéséhez szükséges új taneszközrendszer megváltoztatja a tanítás és tanulás szerkezetét. Az önálló információszerzést és a rendszeres feladatmegoldást kívánó munkáltató módszereknek kell előtérbe kerülni, de ehhez az eddigieknél hosszabb időre lenne szükség. A tanulási idő (óraszám és a tanóra időtartama) nem változott. Az új tanterv feladatainak megoldása tehát intenzívebb, hatékonyabb módszerek és szervezési formák bevezetését igényli. Ehhez az alapképességek (beszéd, írás, olvasás) életkornak megfelelő koncentrációs szintje szükséges. Az alapképességek fejlődése egymás nélkül elképzelhetetlen. Mi ezek közül az olvasást mint az információszerzés egyik legfontosabb eszközt vizsgáltuk. Célunk az volt, hogy képet kapjunk a tanulók olvasási képességéről, s meggyőződjünk arról, hogy a meglévő képességek elegendőek-e a fentiekben megfogalmazott követelmények megvalósulásához.

Az 1983/84-es tanévben a PJPTE Tanárképző Karának két gyakorlóiskolájában mértük fel a tanulók szaktárgyi olvasási készségét. Hospitálásaink alkalmával megfigyeltük a szaktanárok és a IV. éves hallgatók olvasási képességet fejlesztő tevékenységét. Félév után a biológia és földrajz szaktárgyakban mértük a 8. osztályosok szöveg-megértő képességét. Mindkét szaktárgyból az ifjúság számára kiadott ismeretterjesztő irodalomból adtunk egy-egy 8-10 mondatos szemelvényrészletet, melynek anyagát a szakórákon már előzetesen feldolgozták. Ennek alapján csoportosítottuk a tanulók szöveg-megértő képességét jó – közepes – gyenge szintre.

1. táblázat: Szöveg-megértő képesség eredménye:

I. Biológia tárgyból:

I. sz. Gyakorló	jó	közepes	gyenge
8. a	29%	20%	51%
8. b. (oroszl tag.)	52%	28%	20%
8. c (német tag.)	54%	20%	26%
II. sz. Gyakorló			
8. a (német tag.)	33%	37%	30%
8. b	10%	39%	47%
8. kc	15%	32%	53%

II. Földrajz tárgyból:

I. sz. Gyakorló	jó	közepes	gyenge
8. a	39%	29%	32%
II. sz. Gyakorló			
8. a (angol tag.)	42%	46%	11%
8. b	16%	47%	37%
8. c	10%	36%	53%

A felmérés tapasztalatai elgondolkoztatóak, mert az olvasási készség fejlesztése érdekében végzett intenzív munka és a felmérés eredményei nem voltak szinkronban. Különösen szembetűnő a különbség a tagozatos (orosz, angol, német) és az általános tantervű osztályok teljesítménye között.

A tanulók igen nagy százalékánál az olvasással történő ismeretszerzés nem épült be megfelelő mértékben az információszerzési képességeik közé. Az alapozó iskolából való kibocsátás előtti állapot azt tükrözi, hogy nem fejlődött ki bennük a készség és az igény, hogy az olvasást önállóan felhasználják kulturálódásukra. Az órákon alkalmazott gyakorlat és az eredmények közötti ellentmondás váltotta ki belőlünk azt, hogy keressük az okokat és a megoldási módokat:

- Miért nem értik meg a szakszöveget ?
- Mely módszerek, szervezési formák gyakori alkalmazása fejlesztheti az olvasási képességet a tartalmi igényeknek megfelelő szintre?

Abból kell kiindulnunk, hogy az *olvasási képesség* több részképesség hierarchikus rendszere, amelynek a fejlesztése az általános iskolai nevelés és oktatás időtartama alatt tudatos feladata kell hogy legyen a tanítóknak és tanároknak egyaránt. Az olvasási képesség részképességei egymásra épülnek, egymást feltételezik, és visszahatnak a tanulásra. Lénárd szerint: „a jó olvasási képesség birtokában eredményesebben sajátítja el az új tananyagot a tanuló, szemben azzal, aki gyenge olvasási képességgel rendelkezik”. Alapvetőnek tekinthetjük a megértés szempontjából az *olvasástechnika* ismeretét, melyet általános szinten már az alsó tagozatban el kellene sajátítania minden tanulóknak. A felső tagozatban úgyszólván új problémaként jelentkezik a szaktárgyak nyelvének olvasástechnikai elsajátítása, ami viszont már a szaktanárok feladata.

Erre kellene épülnie a *megértő olvasás* képességének, amely az olvasott szövegben levő ismeretek és azok között levő tartalmi kapcsolatok megértését biztosítja. Az olvasási képesség további fejlődése – a *kritikai olvasás, alkotó (kreatív) olvasás, esztétikai olvasás* és a *világnézeti-ideológiai-politikai olvasás* – ezen az alapon nyugszik és fejleszthető tovább a középfokú oktatási intézményekben, sőt az egész élet folyamán, hisz az olvasási képesség fejlesztése az ember életének permanens feladata.

Az olvasóképesség hierarchiájának láncolatában a megértő olvasás képességét vizsgáltuk, mivel a felső tagozatban ez a fejlődés alapja. A tanulók által reprodukált szöveget elemezve a következő feltételezéseink alakultak ki. Azért nem értik meg a szakszöveget, mert:

- nincsenek birtokában az alapvető szaktárgyi ismereteknek;
- fogalmi rendszerük pontatlan, felületes; az összefüggéseket, törvényszerűségeket nem látják dialektikusan;
- nem ismerik a szavak és szókapcsolatok jelentését;
- figyelmük szétszórt, gondolkodásuk fegyelmezetlen;
- fantáziájuk fejletlen, beleélési képességük gyenge.

Ezek után kerestük a szövegmegértő képesség javításának lehetséges módjait. Mivel a tanórák száma és ideje nem növelhető, viszont a társadalom igényeinek megfelelően a tananyag mennyisége növekszik, az iskolán kívül szerzett információhalmaz rendezetlen, nem didaktikus, ezért az órán a nevelőre fokozottabb felelősség hárul. Az órák szerkezetének rugalmasabb kezelésével gazdaságosabban kell kihasználnia a rendelkezésre álló időt. A tanárnak joga és a módszertani szabadsága következtében lehetősége, hogy az osztály értelmi képességének megfelelően szelektálja a tananyagot. Így nagyobb teret biztosíthat a tanulmányozva tanulás módszereinek. Nem elégedhet meg a tantervi anyag általános ráismerési vagy reprodukciós szintjének elérésével, hanem a megértett törzsanyag gyakoroltatásával biztosítania kell a teljesítményképes tudást. Az ilyen jellegű tananyagszelekció lehetőséget nyújt azon metodikai megoldások alkalmazására,

amelyek biztosítják a tananyag befogadását, a megértést és a szövegek elemző feldolgozását. A tananyag lényegének kiemelésével csökkenhet az olyan órák száma, ahol csak feszített tempóban tudják elérni az óra célját, ezáltal a közepes és gyenge képességű tanulóknak is lesz sikerélményük, és ismereteik biztosabbá válnak. Ez kihat a tanulók fegyelmességére, a magatartás és a gondolkodás terén egyaránt. Az anyag feldolgozása során az önálló munka lehetőséget biztosít a differenciált foglalkoztatásra. Az órák rugalmas szervezésével kell lehetőséget biztosítani az olvasás gyakoroltatására és ezen keresztül a megértés elősegítésére.

A tanórán az írott szöveg alkalmazásának a következő lehetőségeit látjuk:

- A tankönyvek, munkatankönyvek, munkafüzetek szövegének elolvasása és értelmezése.
- Az ifjúság számára kiadott ismeretterjesztő irodalom felhasználása – motivációs és kiegészítő információszerzési céllal.
- A napi aktuális események feldolgozása az írásbeli kommunikációs eszközök segítségével (napilapok, folyóiratok, tv-képűjság, számítógép stb.).
- A tantárgyi segédanyagok (statisztikai kiadványok, növény- és állathatózóók) folyamatos és szakszerű használata.

Az ajánlott lehetőségek kihasználásakor van módunk az olvasás különböző módszereinek gyakoroltatására.

- A hangos olvasás: az olvasási technika javítására.
- A „láncolvasás”: a figyelem fejlesztésére.
- Az önálló néma olvasás: a tartalom szempontok szerinti visszaadására.
- A válogató olvasás: jellemző jegyek, tulajdonságok, jelzők gyűjtésére.
- A szómagyarázat.
- A szövegkiegészítés.
- Az önálló kiselőadás az olvasott szöveg alapján.

A tanórán végzett munka nem elegendő az olvasási képesség életkori szintnek megfelelő kialakításához. A 2. sz. Gyakorló Iskolában megvizsgáltuk, hogy az egyes osztályokban átlagban mennyit olvasnak a tanulók otthon.

Osztály	Naponta/óra	Hetente/óra	Osztály %-a
5. b	1,5		53
5. c	1		63
5. c		2	33
6. a	1		80
6. b	1,5		30
6. b		2	70
6. c	1		65
7. a	2		90
7. b	2		62
8. a	1		55
8. a		2	34
8. b	1,5		58
8. c	1		23
8. c		2	38

2. táblázat: A táblázatból leolvasható, hogy az angol tagozatos „a” osztályokban a legmagasabb az olvasásra fordított idő. A nem tagozatos „b” és „c” osztályokban ez az idő lényegesen kevesebb. Itt hozható összefüggésbe az 1. sz. táblázatban látható szöveg megértő képesség eredménye és az olvasásra fordított szabad idő mennyisége.

Azokban az osztályokban, ahol a tanulók keveset olvasnak, a szövegmegértő képesség is jóval gyengébb. Jól látszik az is, hogy a tanulók életkorának előrehaladtával az olvasásra fordított idő mennyisége csökken. Ezért szükséges, hogy a tanár figyelmé kiterjedjen az órán és az iskolán kívüli olvasási tevékenység szervezésére is. Ebbe a munkába be kell vonni a szülőket is, akiket meg kell győzni arról, hogy a szaktárgyához kapcsolódó irodalom megvásárlásával és otthoni olvastatásával segíthetik gyermekeik eredményesebb munkáját. (Szülői értekezleteken, fogadóórákon az aktuális szakirodalom ajánlása.)

Az otthoni olvastatás szokássá válását segíteni lehet rendszeres ellenőrzéssel és értékeléssel, hisz így a tanulók sikerélménye is biztosított. (Kiselőadások tartása tanórán, tanulmányi kirándulásokon, szakkörökön.) A tehetséggondozás egyik legjobb lehetősége a tanulmányi versenyekre való felkészítés az olvastatás módszerével, amely ebben az esetben lehetővé teszi a szakirodalom önálló, kreatív feldolgozását. Az értékeléssel motivált szakirodalom otthoni olvastatásával kialakul a tanulóknál az az igény, hogy szabad idejüket értelmesen töltve szakismereteket szerezzenek. Ez a pályairányítást is szolgálhatja.

Összegezve: Tudjuk azt, hogy a tanárnak az órai és az órán kívüli lehetőségei korlátozottak. Mindig a tanulók értelmi képességeitől, neveltségi szintjétől, szociális körülményeitől függ egy tantárgy pedagógiai technológiája. Ezért kell mindig osztályra szabottan tervezni az óra didaktikai, nevelési feladatait és a módszerek kombinációját. Ha a tanárok mindezen szempontokat figyelembe veszik, akkor teljesíteni tudják a differenciált foglalkozás eredményeképpen azt, hogy a jó képességű tanulóknak tág perspektívákat nyitva megmutatják az életre való felkészülés optimális lehetőségeit; a gyengébb képességűeket felzárkóztatják arra a szintre, hogy az általános iskolai tanulmányaikat befejezve legalább az alapképességekkel rendelkezzenek.

IRODALOM

- Fábián Zoltán szerk.*: Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Jászberény, 1967.
Kádárné Fülöp Judit-Takács Etel: Ki tud olvasni? Köznevelés, 1981. 3. sz. 17–19. old.
Lénárd Ferenc: Képességek fejlesztése a tanítási órán. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 51–64. old.

DR. TÖRÖK GÁBOR
Szeged

Kisdéd lecke a lírai többértelműségről — meg a tankönyvi szómagyarázatokról

Nem vesztegetnénk rá szót, hogy a Ludas Matyi egy krokija [1] célba vette az általános iskola nyolcadikos irodalomkönyvét, közelebbről azokat a szómagyarázatok, amelyeket József Attila „Anyám” című verséhez fűzött a tankönyvíró. Azonban e humoreszknak – hogy úgy mondjam – tünet értéke van. Sem a panaszkodó soltvadkerti tanár és kollégái, sem Radványi Barna nem ismerkedhetett meg eddig kellőképpen a művészi többjelentésűség (poliszémia) jelenségével és működésével[2].